

Alodia Kawecka-Gryczowa
(1903—1990)

W dniu 16 czerwca 1990 r. zmarła w Warszawie prof. dr Alodia Kawecka-Gryczowa, wybitna uczona, bibliolog i historyk kultury, znawczyni dziejów Odrodzenia i Reformacji.

Urodzona 11 sierpnia 1903 r. w Warszawie, w rodzinie inteligenckiej, skończyła gimnazjum Zofii Sierpińskiej w 1921 r. i tegoż roku podjęła studia polonistyczne początkowo na Uniwersytecie Warszawskim, a następnie Jagiellońskim w Krakowie, gdzie została uczennicą prof. Stanisława Kota. Po uzyskaniu absolutorium (1921) związała się zawodowo na stałe z bibliotekarstwem pracując w Bibliotece Kórnickiej (1928—1930), a od 1 października 1930 r. w Bibliotece Narodowej w Oddziale Starych Druków pod kierunkiem wybitnego bibliologa i historyka książki, dra Kazimierza Piekarskiego.

Dnia 29 grudnia 1932 r. obroniła na Uniwersytecie Jagiellońskim pracę doktorską *Polskie kancjonały protestanckie XVI w.*, której promotorem był prof. Kot, przez całe życie głęboko szanowany i uwielbiany Mistrz.

W czasie okupacji Alodia Kawecka-Gryczowa została zwolniona z Biblioteki Narodowej, nie przestała jednak współpracować z macierzystą instytucją, z początku nieoficjalnie, a potem jako wolontariuszka. Podczas Powstania Warszawskiego wraz z mężem, dr. Józefem Gryczem, znakomitym bibliotekarzem i księgoznawcą, ofiarnie chroniła i ratowała księgozbiór Biblioteki od zagłady, po upadku Powstania zaś uczestniczyła w tzw. akcji pruszkowskiej, polegającej na zabezpieczaniu ocalałych zabytków kultury narodowej w zrujnowanej stolicy. Po przejściu frontu na zachód brała udział w akcji rewindykacyjnej zbiorów polskich zagrabionych przez niemieckiego okupanta. Jeszcze przed zakończeniem wojny stworzyła wraz z mężem i kierowała do końca 1949 r. Oddziałem Dawnej Książki w Ministerstwie Oświaty, po czym wróciła z tą komórką w roku 1950 do Biblioteki Narodowej. Tam też pracowała do emerytury w roku 1974 na stanowisku kierownika Zakładu Starych Druków i Ośrodka Opieki nad Dawną Książką. Równolegle przez szereg lat kierowała Pracownią Bibliografii Staropolskiej Instytutu Badań

Literackich PAN (1948—1968). W 1954 r. otrzymała tytuł profesora nadzwyczajnego. Prowadziła wykłady z historii książki i drukarstwa na Studium Bibliotekoznawstwa Uniwersytetów Łódzkiego i Warszawskiego.

Twórczość naukowa prof. Kaweckiej-Gryczowej obracała się w obszarze szeroko pojmowanej historii kultury narodowej, której integralną częścią, zgodnie z poglądami Piekarskiego, były zarówno bibliografia staropolska, jak też dzieje dawnej książki i drukarstwa. Z uprawianiem tych kierunków Kawecka-Gryczowa łączyła zawsze żywe zainteresowania działalnością polskich różnowierców (zwłaszcza arian), poczynając od pierwszej publikacji *Kancjonały protestanckie na Litwie XVI w.* (1926), będącej, niestety, jedynym — jak dotąd — drukowanym fragmentem pracy doktorskiej.

Wolno mieć nadzieję, że dorobek naukowy prof. Kaweckiej-Gryczowej, liczący około dwustu pozycji, doczeka się pełnego przedstawienia, analizy i oceny ze strony kompetentnych specjalistów. W tym miejscu możemy jedynie przypomnieć niektóre prace, naszym zdaniem najważniejsze czy raczej mogące uchodzić na najbardziej reprezentatywne dla dorobku Uczzonej, przede wszystkim z zakresu badań nad epoką Odrodzenia i Reformacji. Należy jednocześnie podkreślić, że prof. Kawecka-Gryczowa była autorem (lub redaktorem z dużym wkładem autorskim) licznych prac z dziedziny bibliotekarstwa i bibliografii, m.in. kilku wzorowych katalogów inkunabułów oraz poloniców XVI w., na czele z pomnikowym dziełem *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur* (1970), które weszło już na stałe do kanonu światowej literatury inkunabulistycznej.

Jakkolwiek dojrzałość naukową i pełnię możliwości twórczych osiągnęła Uczona bardzo wcześnie, to jednak, mimo ogromnej pracowitości i wewnętrznej dyscypliny, wieloletnie zaabsorbowanie obowiązkami bibliotecznymi, organizacyjno-administracyjnymi, w tym działalnością wystawienniczą, traktowaną z wielkim zaangażowaniem, a także długie zazwyczaj cykle realizacji wielu imprez wydawniczych sprawiły, że najbogatsze i bodaj najcenniejsze plony naukowe wypadło Uczzonej zbierać w późnych latach, niekiedy wręcz u schyłku życia.

Przez wiele lat prof. Kawecka-Gryczowa była, przede wszystkim, inspiratorem, wydawcą, redaktorem, wreszcie autorem wielkich zbiorowych inicjatyw wydawniczych. Kierując zespołami badawczymi mniej czasu poświęcała własnym, indywidualnym pracom. Świadomie przy tym nawiązywała do pomysłów i zamierzeń drugiego swego mistrza, Kazimierza Piekarskiego, oraz kontynuowała i rozwijała dotychczasowe (tzn. przedwojenne) jego realizacje.

Z myślą o integracji wielorakich badań nad dziejami kultury narodowej, dla których punktem wyjścia pozostaje książka, prof. Kawecka-Gryczowa wraz z Kazimierzem Budzykiem powołała do życia w końcu lat czterdziestych pod patronatem Instytutu Badań Literackich serię wydawniczą Książka w Dawnej Kulturze Polskiej. W ramach tej serii ukazało się wiele pozycji

o nieprzemijającej wartości naukowej, m.in. wciąż jeszcze nie zakończone fundamentalne dzieło Kaweckiej-Gryczowej i jej współpracowników *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku* (1959—1983), przynoszące olbrzymi zasób wiedzy o drukarstwie polskim i stanowiące niezbędną podstawę dla wszelkich dalszych badań w tej dziedzinie. Niezależnie od sprawowania ogólnej redakcji wkład autorski prof. Kaweckiej-Gryczowej, zwłaszcza w t. I, cz. 1 *Małopolska: Wiek XV–XVI* (1983) oraz w t. IV *Pomorze* (1962), był ogromny.

W 1959 r. zostało wznowione pod redakcją Kaweckiej-Gryczowej wydawnictwo *Polonia Typographica saeculi sedecimi*, którego założycielem przed wojną był Piekarski. Pomyślane jako podstawowe źródło informacji o zasobach typograficznych oraz produkcji wydawniczej poszczególnych tłocznii polskich XVI w., jako bezpośrednia pomoc przy wszelkich pracach bibliograficzno-identyfikacyjnych, wydawnictwo to zawdzięczało swój naukowy kształt, a także w znacznej mierze poziom edytorski (merytoryczny i formalny), wysoko oceniane w recenzjach za granicą, nie tylko wiedzy i erudycji Redaktorki, ale i jej estetycznemu wyczuciu, smakowi i znanstwu. Spośród dwunastu opublikowanych po wojnie zeszytów *Polonii* trzy zeszyty poświęcone typografii Macieja Wirzbięty, jednego z najwybitniejszych drukarzy polskiego Renesansu (1974—1981), są autorstwa samej prof. Kaweckiej-Gryczowej i zdają się osiągać poziom naukowego opracowania najwyższy z możliwych dla tak pomyślanego wydawnictwa.

Profesor Kaweckaja-Gryczowa była także inicjatorką i naukowym redaktorem innego fundamentalnego dzieła *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia* (1965—1978), jeszcze zresztą nie dokończonego, oraz współautorem bardzo potrzebnej bibliografii Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1962), modelowej pod względem precyzji opisu bibliograficznego.

Z prac charakterystycznych dla Kaweckiej-Gryczowej, jako dla historyka książki i reformacji w jednej osobie, możemy wskazać rozprawy *Jakub Sylwius a rozłam w Zborze Małopolskim* (1939), *Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu* (1959) oraz *Leszno – ośrodek wydawniczy Jednoty* (1964). Dwie ostatnie weszły, uzupełnione i przepracowane, do tomu *Z dziejów polskiej książki w okresie Renesansu. Studia i materiały* (1975) obok kilku innych wcześniej wydanych artykułów Uczonej.

Za najwybitniejsze wszelako osiągnięcie Kaweckiej-Gryczowej w dziedzinie historii książki reformacyjnej należy uznać *Ariańskie oficyny wydawnicze Roddeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia* (1974), w którym to dziele obok głębokiej znajomości historii tematu ujawniło się całe mistrzostwo Autorki jako bibliografa mającego do czynienia z materiałem nastroczającym szczególne trudności identyfikacyjne.

Ważne miejsce w dorobku naukowym prof. Kaweckiej-Gryczowej zajmuje kilka syntetycznych opracowań dotyczących historii książki i drukarstwa. Już w roku 1953 wystąpiła Uczona z pierwszą próbą syntezy dziejów produkcji książki w Polsce w czasach Renesansu. W roku następnym ukazała się ona w wersji

książkowej pt. *Rola drukiarstwa polskiego w dobie Odrodzenia*. Po latach Uczona podjęła zbliżony temat przedstawiając *Miejsce książki w kulturze polskiej XVI w.* w zbiorze *Polska w epoce Odrodzenia. Państwo. Społeczeństwo. Kultura* (1986). Ważnym tekstem prof. Kaweckiej-Gryczowej pozostają *Dzieje drukiarstwa w Polsce XV i XVI wieku. Stan badań i postulaty* opublikowane w zbiorowym dziele *Dawna książka i kultura* (1975) stanowiącym pokłosie sesji naukowej poświęconej 500-leciu drukiarstwa na ziemiach polskich. Wymieńmy jeszcze jedną próbę syntezy, tym razem dotyczącą książki reformacyjnej, *Le livre et la Réforme en Pologne*, napisaną wspólnie z prof. Januszem Tazbirem do książki *La Réforme et le livre. L'Europe de l'imprimé (1517 – v. 1570)*, pod redakcją J.-F. Gilmont (1990), która wyszła drukiem już po śmierci Uczoney.

Zwieńczeniem długoletnich poszukiwań, owocem wielkiej erudycji i ogromnego wysiłku heurystycznego stała się *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej* (1988), ostatnie, niestety, większe dzieło prof. Kaweckiej-Gryczowej. Ukazanie się tej książki, do której Uczona przywiązywała szczególną wagę i z którą była niewątpliwie związana emocjonalnie, wyprzedziło niewiele czasu, kiedy zdrowie jej uległo widocznemu załamaniu.

Zamykając ten krótki, z konieczności bardzo wyrwykowy i pobieżny, przegląd wielkiego dorobku prof. Kaweckiej-Gryczowej powinniśmy podkreślić walory jej naukowego warsztatu, trafność w doborze i skuteczność w stosowaniu rozlicznych metod badawczych, wszechstronną znajomość każdego opisywanego tematu, szerokość horyzontu naukowego i dar widzenia problemów przy jednoczesnym rygorystycznym i precyzyjnym traktowaniu szczegółów, ścisłość rozumowania oraz jasność wykładu, wreszcie troskę o elegancję i piękno języka. Niejedna publikacja prof. Kaweckiej-Gryczowej stała się już dziś pracą wzorcową, modelem wyznaczającym dla następców i kontynuatorów drogi postępowania naukowego w dziedzinach przez nią uprawianych.

Przy całym rozmachu różnorodnych poczynąń badawczych prof. Kaweckiej-Gryczowej, jej licznych kontaktach w środowiskach naukowych czy fachowych cechowała ją pewna kameralność w stosunkach międzyludzkich. Należała z pewnością do tych polskich uczonych, którym większa aktywność i prezentacja za granicą mogły przynieść w pełni zasłużone międzynarodowe uznanie i rozgłos. Nie zabiegała o to, pochłonięta nawałem bieżących prac i obowiązków w kraju. Świadomie zresztą wybrała taką hierarchię wartości, w której miejsce najpierwsze zajmowały potrzeby, konieczności czy wręcz imperatywy nauki polskiej, wciąż dalekie od spełnienia. Na nich więc skupiała cały swój wysiłek i energię. Nie znaczy to bynajmniej, by zapoznawała całkowicie potrzebę propagowania za granicą osiągnięć, które były jej samej oraz jej współpracowników udziałem. Robiła to jednak dyskretnie i z godnością. Również jej wystąpienia za granicą, niezbyt liczne co prawda, np. z okazji organizowania wystaw, przynosiły z pewnością widoczne korzyści dobremu imieniu kultury i nauki polskiej. Dobrze też stało się, iż przynajmniej jedno z najwybitniejszych dzieł prof. Kaweckiej-Gryczowej,

książka o arianskich oficynach, ukazało się w wersji dwujęzycznej, polsko-francuskiej, wydane przez Ossolineum oraz prestiżową Librairie Droz w Genewie.

Wymagająca dla siebie, ale i dla innych, bezkompromisowa tam, gdzie szło o rzetelność naukową i prawdę, budziła profesor Kawecka-Gryczowa przede wszystkim szacunek, a jej wielki autorytet był powszechnie uznawany w środowisku. Wyrazem tego było, m.in. przyznanie Uczonej na krótko przed śmiercią, doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego oraz wysunięcie jej kandydatury na członka odrodzonej Polskiej Akademii Umiejętności.

Pozostawiła po sobie dzieło o nieprzemijającej wartości, którego kontynuacja stanowić będzie wyzwanie dla nauki polskiej na długie lata.

Pozostawiła też pamięć człowieka, którego można było nie tylko darzyć podziwem i szacunkiem, ale także, w staropolskim znaczeniu tego słowa — miłować.

Henryk Bulhak